

Afdeling Hollandse Delta.

© KNNV afdeling Hollandse Delta

Verslag Telling van Groenknolorchis en Moerasgamander Zuid-Hollands Landschap

Mededelingennummer PWG 2021/02

Auteur: Theo Hagendoorn

Verlag Telling Groenknolorchis en Moerasgamander Zuid-Hollands Landschap

***Een publicatie van de Plantenwerkgroep van de Natuurvereniging Hollandse
Delta, een afdeling van de KNNV. Mededelingennummer 2021/02***

Auteur: Theo Hagendoorn

Onderzoekers: Leden van de Plantenwerkgroep

Omslagfoto: Groenknolorchis Fotograaf: Hans op den Dries

Natuurvereniging Hollandse Delta
een afdeling van de KNNV

secretariaat:

Peter Vermaas

Schudegge 17

3224 BP Hellevoetsluis

Telefoon: 0181-324058

Email: secretaris@voorne.knnv.nl

Inhoud

Inleiding	4
Groenknolorchis	4
Resultaat.....	5
Beheer	6
De moerasgamander op Voorne	6
Soortbeschrijving	7
Ecologie en verspreiding	7
Werkwijze.....	8
Resultaat.....	8
Beheer moerasgamanders	9
Bronnen	9
Colofon	9

Inleiding

De ontwikkeling van de groenknolorchis en de moerasgamander op Voorne in 2021

De plantenwerkgroep van de KNNV afdeling Hollandse Delta telt jaarlijks het aantal groenknolorchissen op het Parnassiavlak en in Hoekje Jans. De moergasgamanders van de Gamandervallei en de Gentianenvallei worden eveneens jaarlijks geteld. Omdat de groenknolorchis en de moerasgamander zulke zeldzame planten zijn, is het van belang de populatie-ontwikkeling van deze soorten goed te monitoren.

De groenknolorchis heeft het in 2020 wat minder gedaan dan in 2019 en deze trend zet zich nu in 2021 in beide gebieden voort. De moerasgamander heeft het in 2020 goed gedaan in de Gamandervallei, daarentegen is het aantal in de Gentianenvallei dramatisch afgenomen en in 2021 heeft zich deze daling in beide gebieden voor gedaan.

Groenknolorchis

Habitat

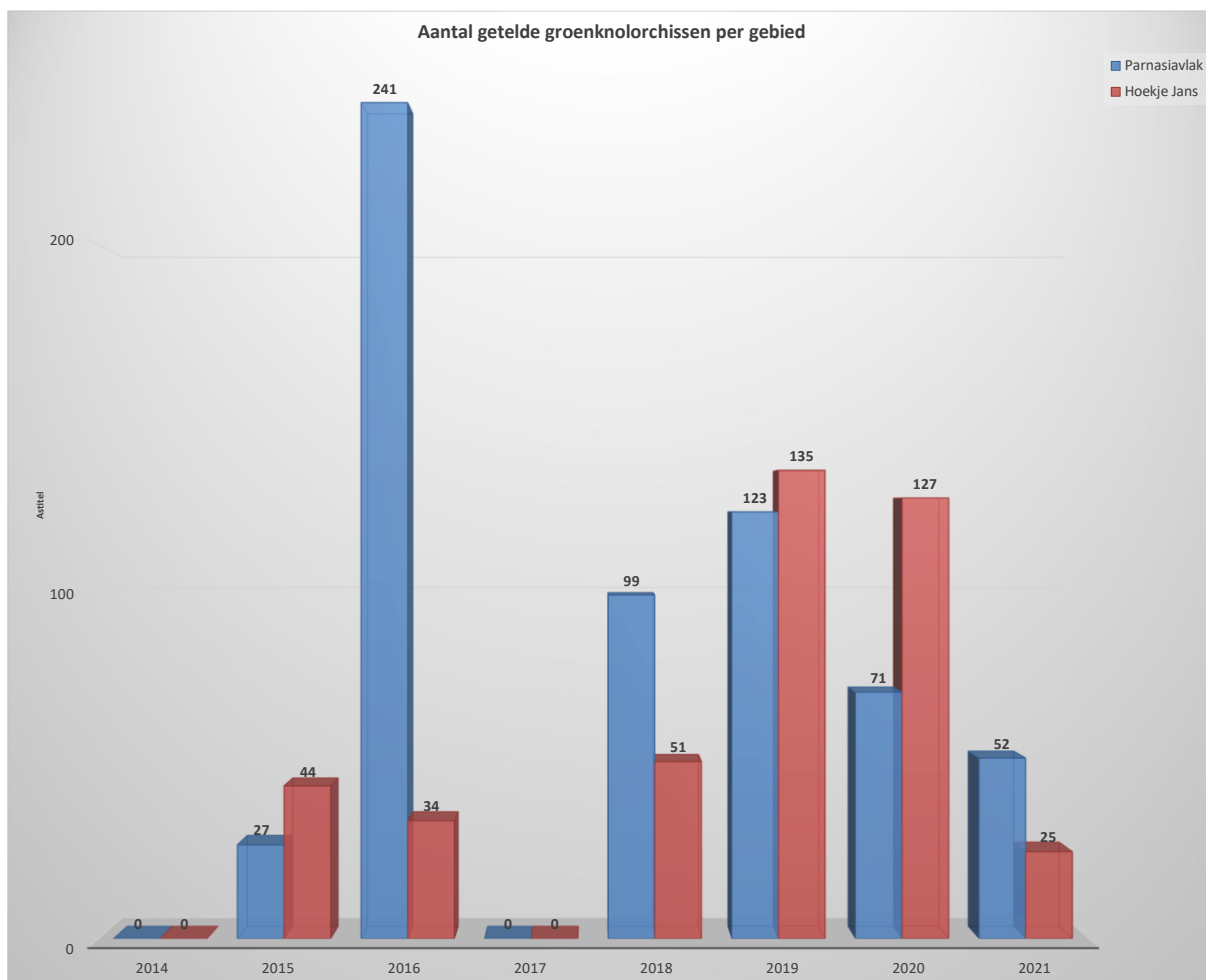
De groenknolorchis is een soort van vochtige duinvalleien, trilvenen en alkalische laagveenmoerassen. Ze staat op plekken die gedurende het gehele jaar zeer nat zijn en onder invloed staan van basenrijk grondwater. De soort komt meestal voor in pioniersituaties met egringe bodembedekking (duinvalleien) of in dikke mostapijten (trilveen en alkalisch laagveen).

Resultaat

Totaaloverzicht getelde Groenknolorchissen door plantenwerkgroep KNNV afdeling Hollandse Delta								
Gebied	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Parnasiavlak	-	27	241	ng	99	123	71	52
Hoekje Jans	-	44	34	ng	51	135	127	25
Totaal	0	71	275	0	150	258	198	77

Opmerkingen:

-	Onbekend							
ng	In dat jaar niet geteld.							
2018	Er was nog 1 exemplaar wat in bloei stond en ongeveer 25% heeft zaad gevormd.							12 exemplaren op de voormalige parkeerplek
2019	Relatief weinig exemplaren met zaad en veel rozetten.							
2020	Relatief weinig exemplaren met zaad en veel rozetten. Gemiddeld 40% heeft zaad geproduceerd							
2020	Over de beide terreinen kan gezegd worden dat de begroeiing erg hoog is en dat zeker de kruipwilg plaatselijk meer dan een meter hoog is							
2021	Veel exemplaren met zaad en sommige nog bloeiend en weinig rozetten.							

Het aantal groenknolorchissen was op beide locaties lager dan in 2020, wellicht heeft het feit dat de beide valleien eind 2019 niet gemaaid zijn daaraan bijgedragen. In 2021 is het Parnassiavlak in het geheel kort gemaaid en is het maaisel in zijn geheel afgevoerd. Mogelijkerwijs zou hier op een gedeelte het sinusmaaien kunnen worden toegepast en dan op dat gedeelte waar geen groenknolorchissen staan.

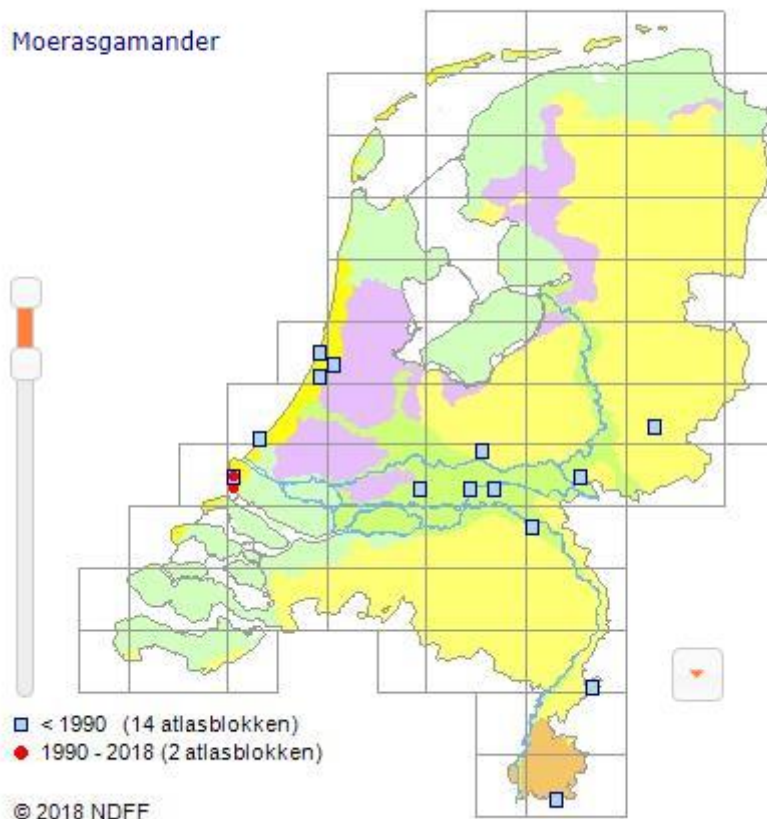
Beheer

De groenknolorchis is een kieskeurige soort. Het beheer op de actuele en eventueel vroegere groeiplaatsen dient gericht te zijn op behoud of herstel van de specifieke hydrologie. Aandachtspunten zijn het vermijden dat zuur regenwater stagneert, buffering tegen grondwaterschommelingen en het tegengaan van verminderde grondwatertoevoer of eutrofiëring van grond- of oppervlaktewater. Daarnaast is een aangepast maaibeheer in de late zomer of het najaar noodzakelijk. Dichtgegroeide, oude, groeiplaatsen kunnen opnieuw opengemaakt worden. In Nederland is de soort in nieuwe gebieden opgedoken, zodat wordt aangenomen dat de dispersiecapaciteit van de fijne orchideeënzaden niet een te grote beperkende factor vormt.

De moerasgamander op Voorne

Teucrium scordium L.

Moerasgamander

Soortbeschrijving

In de Duinen van Oostvoorne komt naast de groenknolorchis de zeer zeldzame moerasgamander (*Teucrium scordium*) voor. De moerasgamander is een kruipende, overblijvende, plant die behoort tot de lipbloemenfamilie (Labiatae). De plant wordt 15-45 cm hoog, heeft een kantige, behaarde stengel en vormt uitlopers. De zittende, zachtbehaarde bladeren zijn langwerpig tot lancetvormig met een grof gekarteld-gezaagde rand. De onderste bladeren hebben een afgeronde voet en de bovenste een wigvormig versmalde voet. Stuk gewreven bladeren ruiken naar knoflook. De moerasgamander bloeit van juli tot september met licht paarsrode 0,7-1 cm lange bloemen, die alleen in de oksels van de bladeren of in armbloemige schijnkransen staan. De kelk is vijftandig. De bovenlip van de bloemkroon is diep ingesneden en de slippen liggen tegen de drieslippige onderlip aan, waardoor het lijkt of de bloemkroon vijfspletig is. De bloem heeft vier meeldraden. De schutbladen zijn meestal langer dan de bloemen. De vrucht is een vierdelige splitvrucht.

Het aantal moerasgamanders in de twee gebieden waar deze plant voorkomt, geeft een wisselend beeld. In de Gamandervallei deed de moerasgamander het tot voor kort onverminderd goed, hier zijn in 2020 690 exemplaren geteld, het hoogste aantal sinds de dramatische afname na 1996. Ook worden er steeds meer exemplaren verder van de poel af waargenomen. Het aantal in de Gentianenvallei en de Gamandervallei is in 2021 echter dramatisch afgenomen. Er zijn nog maar 52 respectievelijk 48 exemplaren waargenomen. Mogelijk speelt de toenemende verruiging hier een rol.

Ook verdroging kan hebben bijgedragen aan de achteruitgang.

Ecologie en verspreiding

De moerasgamander staat op zonnige, vochtige tot periodiek natte of overstromde, matig voedselrijke, humeuze, zwak zure, maar veelal basische en kalkrijke zand-, klei-, of leemgronden. De licht zouttolerante soort groeide en groeit op open, soms licht beschaduwde plaatsen in de duinen en in moerassige graslanden in het rivierengebied, die 's winters en in het voorjaar onder water staan en 's zomers droogvallen maar niet te sterk uitdrogen. Vegetatieve vermeerdering door uitlopers is van grote betekenis, in de herfst worden deze uitlopers normaal door slib en/of water bedekt en zo kan de plant maandenlang onder overstromde omstandigheden vegeteren.

De uitlopers botten het volgende voorjaar uit. Bij natte zomers neemt het aantal planten toe, maar in droge zomers nemen ze af aangezien uitdroging zeer slecht verdragen wordt. Alleen bij sterke waterstandswisselingen kan zij de concurrentie met andere planten aan.

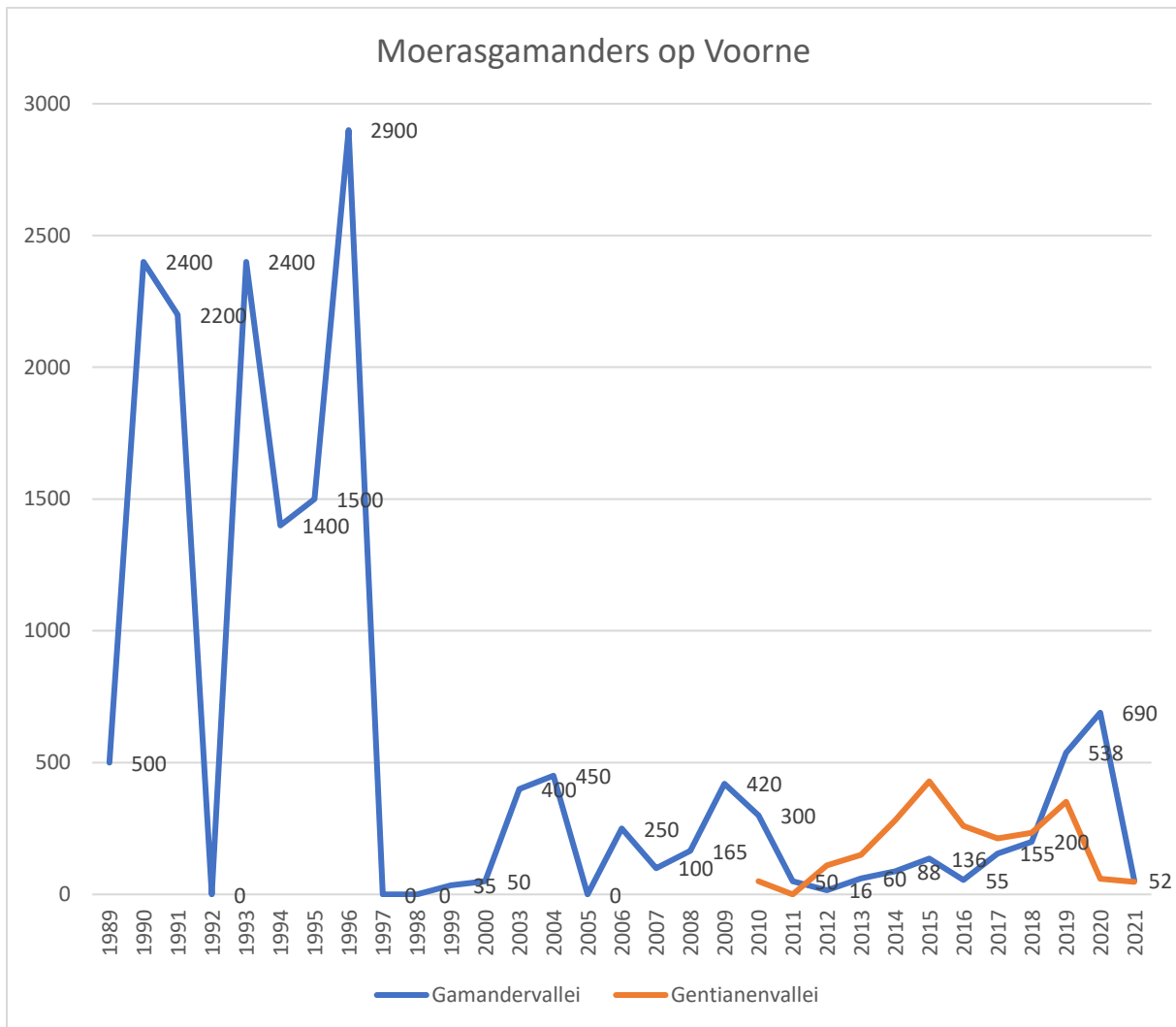
De moerasgamander kwam vroeger op meerdere plaatsen in Nederland voor, maar komt nu alleen nog op Voorne voor.

Werkwijze

De telling is door de Plantenwerkgroep oppervlakte dekkend geteld, waarbij alle exemplaren van kiemplant tot in zaad staande planten in kaart zijn gebracht.

Resultaat

Totaaloverzicht getelde Moerasgamanders door plantenwerkgroep KNNV afdeling Voorne																	
Gebied	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	
											*						
Gamandervallei	500	2400	2200	ng	2400	1400	1500	2900	ng	ng	35	50	ng	ng	400	450	
Gentianenvallei	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Totaal	500	2400	2200	0	2400	1400	1500	2900	0	0	35	50	0	0	400	450	
Gebied	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
							****	**	***							*****	#
Gamandervallei	ng	250	100	165	420	300	50	16	60	88	136	55	155	200	538	690	48
Gentianenvallei	-	-	-	-	-	50	50	110	150	281	429	260	213	234	351	59	52
Totaal	0	250	100	165	420	350	100	126	210	369	565	315	368	434	889	749	100
Opmerkingen:																	
-	ontdekt door plantenwerkgroep lid Hennie van Herk.																
ng	jaar niet geteld.																
*	rond de poel																
**	d in beide gebieden																
***	nd in beide gebieden																
****	ng onder water was niet goed te tellen																
*****	nd in beide gebieden er steeds meer gamanders verder van de poel af.																
#	staan onder water, ook in de Gentianenvallei staat nog water. Op de geplagde plek nog geen gamanders gevonden.																

Beheer moerasgamanders

In de Gamandervallei is bij wijze van experiment op advies van de Plantenwerkgroep eind 2020 een stukje naast de poel geplagd, op een locatie waar nog geen moerasgamanders voorkwamen. Het doel is om te kijken of de soort zich door deze beheermaatregel kan uitbreiden. Wellicht is ook in de Gentianenvallei aanvullend beheer nodig om de verruiging tegen te gaan en zo de groeiomstandigheden te verbeteren.

Bronnen

Duistermaat, Lenie (2020), Flora van Nederland (editie 24). Naturalis Biodiversity Center. Leiden. Noordhoff Uitgevers.

Ketting, Erik (2020), de ontwikkeling van de moerasgamander en de groenknolorchis op Voorne in 2019. Jaarboek 2019. KNNV afdeling Voorne.

Google maps

Colofon

Verslag: Theo Hagendoorn / 25-04-2022

Foto's: Hans op den Dries/ Jan Alewijn Dijkhuizen

Vegetatieopnamen: De leden van de Plantenwerkgroep van de Natuurvereniging Hollandse Delta